

Michał Jędrzejczyk

Analiza ekspertyzy osmologicznej - metodologia i wartość dowodowa w postępowaniu karnym

Artykuł przedstawia analizę istoty oraz procesu ekspertyzy osmologicznej opartej na Metodyce Badań Osmologicznych Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego Policji. W pracy przedstawione zostały aktualne metody pobierania śladów, materiałów porównawczych oraz sposoby i stosowania celem identyfikacji potencjalnego sprawcy czynu zabronionego. Wskazane zostało również, że ze względu na swój niepewny i podatny na uchybienia proceduralne charakter ekspertyzy osmologicznej, dowód z niej wywieziony nie powinien być jedynym w postępowaniu. Ponadto, w odniesieniu do dowodu z ekspertyzy osmologicznej wprowadzone i wyjaśnione zostały definicja i charakterystyka dowodu naukowego.

1. Uwagi wstępne

Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie problematyki ekspertyz i badań kryminalistycznych z wyszczególnieniem ekspertyzy osmologicznej, będącej jedną z najmłodszych dziedzin nauk kryminalistycznych. Zagadnienie to jest szczególnie istotne z punktu widzenia organów ścigania oraz sądu w procesie stosowania prawa. Wartość dowodowa ekspertyzy osmologicznej zgodnie z przepisami Kodeksu postępowania karnego¹ jest niemniejsza niż dowodów pozostałych, zgodnie z zasadą swobodnej oceny dowodów zawartą w art. 7 k.p.k.².

Wartość diagnostyczna badań osmologicznych od zawsze była przyczyną niepewności i sceptycznego podejścia doktryny oraz praktyków. Wątpliwości te wynikały głównie z wieloletniego prowadzenia badań w formie eksperymentu. Użycie słowa *eksperyment* jest zasadne, choć bowiem pierwsze próby identyfikacji zapachów z użyciem psów wykonano w Polsce w 1962 r.³, przeprowadzanie badań osmologicznych w formie ekspertyzy

---

¹ Ustawa z 6.6.1997 r. - Kodeks postępowania karnego, tekst jedn. Dz.U. 2017 r. poz. 1452 dalej jako k.p.k.

² Treść art. 7 k.p.k.. „*Organy postępowania kształtują swe przekonanie na podstawie wszystkich przeprowadzonych dowodów, ocenianych swobodnie z uwzględnieniem zasad prawidłowego rozumowania oraz wskazań wiedzy i doświadczenia życiowego*”.

³ T. Antoniszczak, *Rozpoznawanie osób podejrzanych przy użyciu psów tropiących*, „Służba MO” 1962, nr 1, s. 112-118.

wykonywane jest dopiero od 1999 r. Proces ten zapoczątkował wyrok Sądu Najwyższego z 5.11.1999 r.⁴. Nadanie badaniom osmologicznym rangi ekspertyzy miało doprowadzić do przestrzegania praktykowanych i zalecanych wymagań i standardów badania, które posłużyć miały zabezpieczeniu identyfikacji przed wszelkimi zaburzającymi wynik ekspertyzy czynnikami zewnętrznymi. Jakkolwiek ocena dowodu z opinii biegłego wymaga od sądu orzekającego przynajmniej pewnego minimum wiedzy, która pozwoli mu na kontrolę prawidłowości rozumowania biegłego, to jako wymagająca „wiadomości specjalnych”⁵ oznacza, że sąd będzie analizować i oceniać opinię biegłego jedynie w zakresie jej logiczności i poprawności wnioskowania zgodnego z zasadami rozumowymi oraz doświadczeniem życiowym, a nie przez pryzmat wartościowania pewnych poglądów panujących w tej dziedzinie wiedzy. O ile nie zmienia to prawa sądu do wyboru poglądu biegłego, który go przekonuje, to decyzję tę musi uzasadnić w sposób na tyle wyczerpujący, by nie pozostawiać wątpliwości odnośnie do prawidłowości zastosowania poglądów odmiennych czy pozostałych.

2. Ekspertyza osmologiczna – metodyka.

2.1 Podstawa prawna ekspertyzy osmologicznej.

Analizując podstawy prawne ekspertyzy osmologicznej wskazać należy na art. 74 § 4 *in fine* k.p.k., w którym stwierdzono, że gromadzenie, utrwalanie i analiza materiału dowodowego powinno być dokonywane zgodnie z aktualną wiedzą w zakresie kryminalistyki i medycyny sądowej. Ma to fundamentalne znaczenie z perspektywy nowych nauk kryminalistycznych. Zgodnie z art. 74 § 2 pkt 1 k.p.k. oskarżony jest obowiązany poddać się badaniom niepołączonym z naruszeniem integralności ciała, a za takie uznaje się pobranie od określonej osoby próbek zapachu do badań osmologicznych⁶. W myśl art. 74 § 2 pkt 1 i § 3 k.p.k. zarówno oskarżony jak i podejrzany, a także osoba podejrzana, zobowiązane są poddać się czynności pobrania próby.

---

⁴Teza wyroku SN z 5.11.1999 r., sygn. akt V KKN 440/99, Biul. SN 1999 nr 11, s. 11: „*O ile sama czynność zabezpieczenia tzw. śladu zapachowego może nastąpić nawet w trybie art. 308 § 1 KPK, o tyle badanie osmologiczne powinno być przeprowadzane w formie ekspertyzy, a w konsekwencji powinno ono być poprzedzone postanowieniem o powołaniu biegłego i powinno być zakończone wydaniem opinii biegłego (art. 193 i nast. KPK)*”.

⁵D. Miler, *Zasada 3xN a ślad osmologiczny* [w:] *Pozyskiwanie dowodu przy wykorzystaniu ekspertyzy osmologicznej* [w:] *Katalog dowodów w postępowaniu karnym*, red. M. Czerwińska, P. Czarnecki, Warszawa 2014, LEGALIS 2017.

⁶Wyrok SN z 12.1.2000 r., sygn. akt IV KKN 269/99, LEX nr 511139

Jak stwierdził Sąd Najwyższy „o ile sama czynność zabezpieczenia tzw. śladu zapachowego może nastąpić nawet w trybie art. 308 § 1 k.p.k., o tyle badanie osmologiczne powinno być przeprowadzane w formie ekspertyzy, a w konsekwencji powinno ono być poprzedzone postanowieniem o powołaniu biegłego i winno być zakończone wydaniem opinii biegłego (art. 193 i n. k.p.k.). Złożona przez biegłego opinia powinna odpowiadać wymogom określonym w art. 200 k.p.k., zaś weryfikacja jej wartości dowodowej powinna przebiegać z zachowaniem kryteriów, o których mowa w art. 201 k.p.k. W pełni zasadna jest tu analogia do np. zabezpieczenia śladu linii papilarnych i późniejszej opinii daktyloskopijnej”⁷.

Możliwość pobrania materiału porównawczego daje wprost art. 192a k.p.k., zgodnie z którym w celu ograniczenia kręgu osób podejrzanych lub ustalenia wartości dowodowej ustalonych śladów można pobrać szereg rodzajów materiału porównawczego – wskazanych enumeratywnie - w tym próbkę zapachu, jednak co istotne regulacja ta znajduje zastosowania w fazie *in rem* postępowania karnego⁸. Ze względu na fakt, że w założeniu czynności te mają ograniczyć grono potencjalnych sprawców, badania te nazywane są przesiewowymi, a jest tak ponieważ na tym etapie postępowania organy próbują raczej ustalić ewentualny związek konkretnych osób z miejscem popełnienia przestępstwa czy przedmiotem z nim związanym, nie zaś formę udziału w tymże czy stronę podmiotową.

2.2 Zapach jako przedmiot badań osmologicznych.

Głównym i podstawowym elementem badań osmologicznych jest zapach, a dokładniej tzw. zapach indywidualny. Zapach sam w sobie rozumieć należy jako lotne kwasy tłuszczowe wydzielane przez gruczoły skóry człowieka. Nie ma dwóch osób, u których mógłby on być taki sam. Każdy człowiek ma jeden неповtarzalny zapach, który da się wyodrębnić spośród innych i który składa się z połączenia wszystkich zapachów miejscowych na ciele. Zapach indywidualny w połączeniu z zapachami zewnętrznymi tworzy tzw. zapach ogólny. W indywidualizacji ludzkiego zapachu fundamentalne znaczenie ma **genom**, ponieważ w głównej mierze to on decyduje o ludzkim zapachu. Nie bez znaczenia pozostają ponadto takie czynniki jak styl życia, środowisko, dieta, przyjmowane lekarstwa czy stan zdrowia. W świetle dotychczasowych badań przyjmuje się, że ludzki zapach jest niezmienny,

---

⁷ Wyrok SN z 5.11.1999 r., sygn. akt V KKN 440/99, OSNKW 1999.

⁸T. Grzegorzczak, *KPK. Komentarz*, t. I, Kraków 2014, s. 681.

nieusuwalny oraz niepowtarzalny, co czyni zadość tzw. **zasadzie 3xN⁹** – analogiczne do charakteru śladów linii papilarnych w daktyloskopii – i co czyni dowód z ekspertyzy osmologicznej przydatnym dla procesu karnego¹⁰. Przyczyną trwałości oraz unikalności charakteru zapachu ludzkiego są genetycznie uwarunkowane wydzieliny gruczołów skórnych człowieka i tzw. metabolity lotne produkowane między innymi w wydzielinie potowej, potowo-tłuszczowej, złuszczającym się naskórku, wydzielinie zewnętrznych narządów płciowych czy krwi. Odróżnić w tym miejscu należy zmianę zapachu i nakładanie się nań innego, bowiem zapach ludzki pozostaje niezmienny nawet gdy przysłoni go inny o naturze intensywniejszej. Również różnica zapachowa z perspektywy czasu tj. zmieniająca się z jego upływem (np. zupełnie odmienny zapach dziecka i starca) w ujęciu kryminalistycznym nie jest uznawana za zmianę zapachu ludzkiego *sensu stricto*¹¹. Zapach jest śladem materialnym (czasem uznawany też za ślad zjawiskowy), biologicznym i nietrwałym, zaliczanym do kategorii mikrośladów, do których odczytu i analizy konieczny jest kierunkowo wyszkolony pies jako specjalistyczny przyrząd czy instrument badawczy.

W kryminalistyce i postępowaniu karnym zapach jest źródłem dowodu, natomiast środkiem dowodowym jest opinia biegłego z analizy tego zapachu wynikająca. Analiza biegłego pozwala wyeliminować potencjalne błędy w procedurze badawczej, która na błędy jest narażona głównie z powodu wykorzystania psa jako instrumentu badawczego. Oczywistym jest, że kryterium tzw. „metodologicznej nienaganności”¹² ma znaczenie fundamentalne w ujęciu badań specjalistycznych. Opinia jest wartościowa, o ile czyni zadość wymaganym algorytmom badawczym, podaje wskazania, jakimi biegły powinien i faktycznie się kierował, nie pozostawiając wątpliwości opisuje standardy pozyskiwania materiału dowodowego, porównawczego, uzupełniającego oraz zasady interpretacji uzyskanych wyników¹³.

2.3 Techniczne i procesowe zabezpieczenie śladów zapachowych.

⁹ Zasady niezmienności, nieusuwalności oraz niepowtarzalności to uznane przez doktrynę kryminalistyki cechy śladu zapachowego, które czynią go relevantnym dla procesu przedmiotem ekspertyzy, a ich naturę tłumaczyć można *per analogiam* do tożsamo nazwanych cech linii papilarnych, których pojęcie sformułował Sir Francis Galton, <http://www.osmologia.wortale.net/356-Ekspertyza-osmologiczna.html>, dostęp 11.09.2017 r

¹⁰D. Miler, *Zasada 3xN a ślad osmologiczny*, op.cit..

¹¹Ibidem.

¹² Kryterium sformułowane przez Sąd Najwyższy w wyroku z 5.11.1999 r., sygn. akt V KKN 440/99, w którym Sąd uznał, iż dowód z ekspertyzy osmologicznej „powinien być przeprowadzony, z punktu widzenia metodologicznego w nienaganny wręcz sposób, tj. tak, aby strony, a przede wszystkim sądy orzekające, miały w miarę najpełniejszą możliwość kontroli nad tym dowodem.”

¹³T. Widła, *Metodyka ekspertyzy*, [w:], *Ekspertyza sądowa*, red. J. Wójcikiewicz, Kraków 2002, s. 25-43.

Zabezpieczenie śladów zapachowych ma fundamentalne znaczenie z perspektywy wartości dowodowej ekspertyzy osmologicznej i dla traktowania wyniku badań jako źródło dowodowe w postępowaniu. Następuje ono – w przeciwieństwie do innych śladów - przed tzw. fazą dynamiczną oględzin tj. w tzw. fazie statycznej, w której dokonywane jest ogólne zapoznanie się z miejscem oględzin, zabezpieczenie miejsca, podział zadań, wykonanie orientacyjnych zdjęć oraz ujawnienie innych śladów i oznaczenie ich numerami. Jedną z podstawowych zasad kryminalistyki jest pierwszeństwo stosowania metod zabezpieczających nie mających negatywnego wpływu na ślady pozostałe¹⁴. Pierwszeństwo zabezpieczenia śladów osmologicznych wymusza fakt, że zapach jako wydzielina nietrwała ma tendencję do migracji, a wszelkie ruchy potencjalnych nośników śladów zapachowych mogłyby zaburzyć ich właściwości materialne.

Miejscem występowania śladów zapachowych może być każda przestrzeń i powierzchnia, z którą człowiek miał styczność np. ubranie, podłogę, kierownica samochodu czy nawet papierosy¹⁵. Poza samym ujawnieniem, niezwykle istotne jest prawidłowe i szybkie zabezpieczenie śladów. Wydłużenie procesu technicznego mogłoby bowiem negatywnie wpłynąć na właściwości śladu, przez co utrudnić lub w skrajnych przypadkach, uniemożliwić identyfikację. Procedura zabezpieczania materiału dowodowego została dokładnie opisana i wyjaśniona w instrukcji wydanej przez Centralne Laboratorium Kryminalistyczne Policji dołączonej do Metodyki Badan Osmologicznych¹⁶, wydanej również przez CLKP w 2013 roku jako oficjalne wytyczne, których przestrzeganie czyni dowody z ekspertyzy osmologicznej relewantnymi¹⁷. Sama Metodyka jest uznanym efektem prac ekspertów oraz czynności eksperymentalnych prowadzonych w Polsce i zagranicą, pogłębionych o wypowiedzi specjalistów doktryny kryminalistyki oraz analizę stosowanych praktyk¹⁸. Przestrzeganie tychże wytycznych zapewnia przede wszystkim rzetelne wydawanie opinii oraz gwarantuje wysoki poziom prowadzonych badań osmologicznych.

Ślady zapachowe pobierane są przy pomocy specjalistycznych pochłaniaczy, a sama czynność zabezpieczenia śladów polega na przeniesieniu zapachu z nośnika na tenże pochłaniacz przez zjawisko **absorpcji**, by następnie utworzyć tzw. konserwę zapachową umieszczając w ten sposób pobrany ślad zapachowy w jałowym słoiku opisanym metryczką. Odpowiednie opisanie dowodu jako zabezpieczenie procesowe jest niemniej istotne niż same

¹⁴ H. Grzywna, *Oględziny Miejsca Zdarzenia*, Biblioteka Policjanta Prewencji, Słupsk 2015, s. 14-22.

¹⁵ R. Bączyk, *Ślady osmologiczne*, Biblioteka policjanta prewencji, Słupsk 2011, s. 9.

¹⁶ *Metodyka badań osmologicznych*, 14.08.2013 r. CLKP, Nr BJ-W4-Mb-1, dalej jako Metodyka.

¹⁷ *Instrukcja zabezpieczania próbek zapachów z miejsc, podłogę oraz przedmiotów*, 14.08.2013 r. CLKP, Nr BJ-W4/Mb-1/In-1. Wydanie I, data wydania: 14.08.2013 r., niepublikowane.

¹⁸ J. Wójcikiewicz, *Metaekspertyza osmologiczna*, „Z Zagadnień Nauk Sądowych” 1998, t XXXVII, s. 162-164.

czynności techniczne, ponieważ każde tego typu uchybienie daje podstawy do podważenia wiarygodności dowodów wyprowadzonych z tak zabezpieczonych śladów. W doktrynie nauk kryminalistycznych za minimalny czas absorpcji uważa się okres 30 minut. W tym czasie molekuly zapachowe powinny w całości przejść z nośnika śladu na pochłaniacz. W samej konserwie już pochłaniacz powinien leżeć przez co najmniej 24 godziny. Dopiero w ten sposób zabezpieczone ślady mogą stanowić podstawę identyfikacji na dalszym etapie badań¹⁹.

Na potrzeby późniejszego wykorzystania pozostałych śladów, innych niż osmologiczne, pozostawionych na tej samej przestrzeni, wypracowana została tzw. bezstykowa metoda powielania śladów pozwalająca zabezpieczyć je bez ingerencji we właściwości nośnika oraz obecnych na nim śladów²⁰. Stanowi ona badawczy wyrazem uznania zasady niedestrukcyjnego zabezpieczania i badania śladów kryminalistycznych²¹.

2.4. Identyfikacja osmologiczna

Kluczowym elementem badania osmologicznego jest identyfikacja badanego śladu. Właśnie w jej ramach sprawdza się zgodność zapachową zebranego śladu i materiału porównawczego. Sporządzenie ekspertyzy osmologicznej podporządkowane zostało szeregowi wymagań technicznych i organizacyjnych związanych ze standardami procedury samej identyfikacji oraz wcześniejszego zabezpieczenia śladów (technicznego i procesowego) pozwalających zwiększyć prawdopodobieństwo prawidłowego wskazania i, tym samym, zwiększając pośrednio wartość diagnostyczną oraz dowodową osmologii.

Na tym etapie podstawową rolę jako instrument badawczy odgrywa specjalistycznie wyszkolony atestowany pies posiadający umiejętności ukierunkowane na identyfikowanie zgodności zapachowej lub stwierdzanie jej braku. Nie da się przecenić jego roli, ponieważ choć sama ekspertyza nie przesądza o sprawstwie czy o winie, to stwierdza się na jej podstawie związek danej osoby z przestępstwem, miejscem zbrodni, przedmiotem, za pomocą którego czyn popełniono oraz szereg innych okoliczności obciążających lub odciążających podejrzanego czy oskarżonego. Do szkolenia oraz egzaminów kierowane są głównie psy młode w wieku ok. 12-24 miesięcy, które sprawdzone zostały pod względem siły charakteru oraz ogólnego obycia i umiejętności współpracy. Przyjmuje się, iż płęć psa nie ma znaczenia,

---

¹⁹ J. Dzierżanowska, *Metodyka ekspertyzy osmologicznej*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2016, t XXVI, nr 3, s. 28-29.

²⁰ R. Bączyk, op.cit., s. 10.

²¹ Ibidem.

jednak obecne są opinie o lepszym usposobieniu i zwiększonej rzetelności suk, co jednak kontrastowane jest z tendencją do zaburzeń emocjonalnych i humorów²².

Sama identyfikacja odbywa się w specjalnie wydzielonym pomieszczeniu o wystarczającym metrażu, w którym temperatura nie powinna przekraczać 19 stopni Celsjusza, a w czasie identyfikacji przebywać może jedynie pies. W stosowanej metodologii badań przewidziane są dwa warianty organizacji materiałów zapachowych w cyklu badawczym tj. śladu zapachowego, materiału porównawczego pobranego od podejrzanego lub oskarżonego oraz tzw. materiałów uzupełniających pobranych od osób niezwiązanych z przestępstwem, jednak niezbędnych do skompletowania cyklu.

Zgodnie z pkt. 6 Metodyki materiał uzupełniający to próbka uzupełniająca z zabezpieczonym zapachem, stosowana do uzupełnienia ciągu selekcyjnego. Porównywany materiał musi mieć charakter do pewnego stopnia koherentny z badanym. Osoby, od których pobierany jest materiał uzupełniający, muszą spełniać wymogi spójności i określonego podobieństwa z osobą podejrzaną czy oskarżoną tj. muszą mieć tę samą płęć, być w tej samej grupie zawodowej i etnicznej, w podobnym wieku (dopuszczalną różnicą jest 5 lat), a materiał powinien zostać pobrany za pomocą pochłaniacza tego samego rodzaju.

Wspomniane dwa warianty organizacji polegają na ułożeniu słoików z pobranymi materiałami w szeregu selekcyjnym, w którym powinno być minimum 5 stanowisk albo w okręgu, w którym stanowisk winno być minimum 10, co nie zostało jednak wprost wskazane w Metodyce Badań Osmologicznych oraz instrukcji do niej dołączonej, a wynika z poglądów doktryny²³. Przed identyfikacją właściwą wykonane powinny zostać 3 próby kontrolne, w tym 2 pozytywne i 1 negatywna (niektórzy podnoszą, że w ramach testu powinny być wykonywane dwie puste próby zamiast jednej)²⁴. Pozytywna próba kontrolna polega na umieszczeniu w ciągu selekcyjnym materiału zgodnego z próbką daną psu do nawęszania, natomiast w układzie kontroli negatywnej odpowiedniej próbki brakuje.

W czasie identyfikacji zakazany jest kontakt przewodnika z psem, tak werbalny, jak i wzrokowy, ponieważ mógłby on mieć wpływ na psa i błędne wskazanie przez niego któregokolwiek ze stanowisk. W ten sposób próbuje się wyeliminować tzw. efekt Rosenthala

---

²² T. Bednarek, <http://www.osmologia.wortale.net/248-Dobor-psow-do-tresury-osmologicznej.html>, dostęp 16.9.2017 r.

²³ M. Wiśniewska, *Jak pachnie sprawca? Wartość diagnostyczna i praktyczne znaczenie ekspertyzy osmologicznej*, „Innowacyjne metody wykrywania sprawców przestępstw. Materiały z konferencji”, red. M. Szostak, I. Dembowska, Wrocław 2014, s. 92

²⁴ *Metodyka badań osmologicznych*, op.cit., pkt. 8.5.2.

czy inaczej efekt „Mądrego Hansa”²⁵. By identyfikacje uznać za skuteczną i zgodną z procedurą kryminalistyczną, powinny zostać zorganizowane dwa cykle badawcze na tę samą okoliczność, jednakże w każdym z nich udział wziąć musi inny pies oraz użyte powinny zostać inne ślady, materiały porównawcze i uzupełniające, ponieważ zapach naniesiony przez psa użytego w pierwszym cyklu mógłby sugerować wybór psu użytemu w cyklu kolejnym lub sprawiłby, że dany wybór wydałby mu się po prostu w jakiś sposób bardziej atrakcyjny, tym samym skłonił go do wskazania stanowiska²⁶.

Identyfikacja jako czynność procesu badawczego osmologii przewiduje zasadniczo cztery efekty czy wyniki kończące dany cykl, mianowicie:

- stwierdzenie braku zgodności zapachowej jako wynik odciążający;
- stwierdzenie zgodności zapachowej jako wynik obciążający;
- wynik rozbieżny w razie którego należy powtórzyć czynności przy pomocy innego psa oraz
- wynik niekategoryczny, przez który nie można jednoznacznie wykluczyć ani potwierdzić zgodności zapachowej²⁷.

3. Ekspertyza osmologiczna jako dowód naukowy

Brak jest legalnej definicji pojęcia dowodu naukowego, jednak zostało ono zdefiniowane przez doktrynę nauk kryminalistycznych. Wymaga podkreślenia, że nie każda opinia biegłego spełnia kryteria bycia dowodem naukowym²⁸. Za dowód naukowy uznaje się fachową interpretację danych uzyskanych w wyniku analizy materiału dowodowego i porównawczego wykorzystując metody badawcze stosowane w naukach sądowych i nowoczesnej lub najbardziej aktualnej aparatury oraz instrumentów badawczych. Dowód naukowy uznawany jest za synonim ekspertyzy, ponieważ każda z nich przyjmuje postać opinii biegłego (jednak nie każda opinia biegłego jest dowodem naukowym)²⁹. O ile polska doktryna i orzecznictwo w ograniczonym zakresie wskazują standardy, którymi można lub powinno się kierować oceniając dane metody badawcze, to odpowiednie, kompleksowe wzorce znaleźć można w orzecznictwie zagranicznym.

---

²⁵ J. Widacki, *Kilka uwag o identyfikacji zapachów ludzkich przez psa na użytek procesu karnego*, „Palestra” 1998, nr 11-12, s. 106.

²⁶ K. Gajos, *Próba określenia wpływu pozytywnego rozpoznania zapachu przez pierwszego psa na wynik rozpoznania zapachu przez psa weryfikującego*, „Problemy Kryminalistyki” 2001, nr 232, s. 53-55.

²⁷ *Metodyka badań osmologicznych*, 14.08.2013, wyd. CLKP, pkt. 8.7-8.9.

²⁸ B. Lach, *Profilowanie kryminalistyczne*, Warszawa 2014, s. 64.

²⁹ J. Wójcikiewicz, *Dowód naukowy w procesie sądowym*, Kraków 2000, s. 7

Pierwszym wprowadzonym standardem, według którego można było ocenić obiektywnie czy dana metoda badawcza jest dopuszczalna jako dowód naukowy był tzw. standard Freya, który wymagał od danej metodyki badawczej powszechnej akceptacji według zasady *general acceptance*³⁰. Stanowił on, że dowód naukowy może być dopuszczony przez sąd, gdy dana metoda jest powszechnie akceptowana jako prawidłowa. Standard Frye'a został zastąpiony w doktrynie kryminalistycznej koncepcją bardziej rozbudowaną, która w sposób bardziej kompleksowy i rzetelny „przesiewała” metody badawcze przez pryzmat uznania sądowo-naukowego³¹. Mowa o tzw. standardzie Dauberta³², zgodnie z którym metoda badawcza czy naukowa, by mogła być uznana w sprawie jako dowód naukowy, spełniać musi odpowiednie 4 kryteria:

- **kryterium falsyfikacji**, według którego metoda powinna być sprawdzalna sama w sobie,
- **kryterium recenzji i publikacji**, warunkujące uznanie metody badawczej poprzez opisanie i ocenienie jej w fachowej literaturze przedmiotu,
- **kryterium wartości diagnostycznej i standaryzacji**, zgodnie z którym powinien być znany lub przewidywany poziom błędów uzyskanych przy stosowaniu ów metody oraz kontrolujące tę metodę standardy naukowe,
- **kryterium uzupełniające**, które stanowiło, że metoda powinna uzyskać powszechną akceptację specjalistów w danej dziedzinie nauki³³.

Powodem odejścia od standardu Frye'a było zbyt ogólne ujęcie wymogu dopuszczenia metody badań jako dowodu naukowego (brak sprzeciwu nauki względem danej metody)³⁴. W koncepcji nie zostały także sprecyzowane moment wyjścia z fazy eksperymentalnej ani następująca po nim powszechna akceptacja.

Posiłkując się standardami Frye'a i Dauberta można przyjąć, że dowód naukowy to taki, który dostarczony jest przy użyciu metody spełniającej kryteria danego standardu (w zależności, który z nich przyjmujemy za słuszny). Dowody nienaukowe dzieli się na dowody paranaukowe, które definiuje się jako przeprowadzone metodą badawczą niespełniającą przyjętych standardów, a które mogą stać się dowodem naukowym przez

---

³⁰ Sprawa *Frye v. United States*, 293 F. 1013/1923. U.S. Supreme Court, www.supreme.justia.com, dostęp 30.8.2017 r.

³¹ D. Miler, op.cit., 3. *Dowody naukowe a dowody paranaukowe w procesie*.

³² Sprawa *Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals, Inc.*/ 993, U.S. Supreme Court, www.supreme.justia.com, dostęp 30.8.2017 r.

³³ D. Miler, *Standardy Freya i Dauberta*. op.cit.,

³⁴ J. Turek, *Czynności dowodowe w procesie cywilnym*, LEX 2017.

kontynuowanie i doskonalenie badań oraz takie, które dowodem naukowym nie staną się przez swą naturę, choćby przez łamanie praw fizyki czy przyrody.

Osmologia jest przykładem pierwszej wymienionej metody badawczej, która z biegiem lat, przez doskonalenie czynności technicznych poszczególnych etapów o wymogi międzynarodowych standardów, uznana została za wiarygodną, a wnioski z niej wywiedzione za przedmiot ekspertyzy biegłego.

4. Dowodowa i diagnostyczna wartość osmologii

Pojęcie wartości diagnostycznej jest rozmaicie rozumiane w doktrynie. Uznaje się, że jako wartość diagnostyczną należy rozumieć wskazanie wartości procentowych liczby uzyskanych tą metodą wyników poprawnych, błędnych i wyników nierozstrzygających³⁵. Każda metoda daje możliwość błędnego wskazania, na które wpływ mieć może wiele czynników, między innymi wartość diagnostyczna danej metody. Organy stosujące prawo błędnie jednak uznają wartość diagnostyczną za zmatematyzowaną wartość obliczaną jako stosunek prawdopodobieństwa. Oczywiście jest, że w wymiarze naukowym niezwykle trudnym jest znalezienie technik i metod badawczych nieobarczonych ryzykiem błędów metodologicznych oraz błędnych wskazań. Sukcesywne doskonalenie metod badawczych czyni je coraz skuteczniejszymi oraz bardziej wartościowymi, czego dowodem jest ewolucja wartości procesowej badań osmologicznych. Wartość diagnostyczna ekspertyzy osmologicznej jest oceniana przez specjalistów na 80 % wskazań prawidłowych, co tłumaczy sceptycyzm organów orzekających, które przez ocenę wartości diagnostycznej szacują również wartość dowodową. W Polsce badania osmologiczne nie cieszą się dużą popularnością i zaufaniem. W ocenie sądów dyskwalifikują je przede wszystkim uchybienia w jakości zabezpieczania śladów, m.in. dotyczące postaci i formy próbek zapachowych, ich nietrwałości, tendencji do migracji oraz tego, że dotknięte są dużą amplitudą skuteczności wykrywczej psów. Sąd Najwyższy w jednym ze swoich wyroków stwierdził wprost, że przy orzekaniu opierając się wyłącznie na dowodach osmologicznych należy zachować „daleko idącą ostrożność”, a „dowód taki *in concreto* poddawać wnikliwej i wszechstronnej analizie z uwzględnieniem pozostałego materiału dowodowego”³⁶. Podzielić należy pogląd dr hab. M. Szczepaniec, że „na wartość dowodową każdej opinii w znaczący sposób wpływa

---

³⁵ J. Widacki (red.), *Kryminalistyka*, wyd. 2, Warszawa 2012, s. 191.

³⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z 14.01.2003 r., sygn. akt III KKN 465/00, Lex nr 56843

metodologiczna i procesowa nienaganność przeprowadzania badań identyfikacyjnych”³⁷. Powszechnie oceniany jako akcesoryjny charakter badań osmologicznych względem pozostałych dowodów jest jednak efektem nie tylko niesolidnego zabezpieczenia śladów i błędów wykrywczych psów, ale również braku wiedzy i umiejętności sędziów i prokuratorów, którzy nie dysponują możliwością fachowej oceny przeprowadzonego metodą osmologiczną badania³⁸.

5. Podsumowanie i wnioski

Badanie osmologiczne uznać należy za jedno z najbardziej interesujących a zarazem specyficznych zagadnień kryminalistycznych. Niewątpliwie stanowi wartościowe źródło dowodu mogące powiązać osobę podejrzaną lub oskarżonego z danym przedmiotem czy miejscem albo wykluczyć tę osobę z kręgu podejrzeń stwierdzając brak zgodności zapachowej. Orzecznictwo i doktryna wyraża ograniczone zaufanie do wyników badań osmologicznych. Według badań przeprowadzonych przez dr Joannę Stojer-Polańską, aż 56,3% pytanym sędziów i 41,6 % prokuratorów uznało „naukowość” metody osmologicznej, jednak zaledwie już co piąty byłby zdecydowany skazać tylko na podstawie tego jednego dowodu³⁹. Wskazuje się przede wszystkim na brak możliwości komunikacji z instrumentem badawczym jakim jest pies. Pies jest czynnikiem wielce niepewnym i stawiającym skuteczność badań pod znakiem zapytania, ponieważ nie da się jednoznacznie stwierdzić, dlaczego zapach okazuje się dla psa atrakcyjny.

Z drugiej strony, na obecnym etapie technologiczno-badawczym nauk kryminalistycznych nie istnieje skuteczniejszy podobny instrument badawczy. Choć możliwe jest w pewnych sytuacjach zastąpienie psa tzw. chromatografem, maszyną przeznaczoną do badania składu mieszanin związków chemicznych, instrument ten nie jest w stanie wystarczająco skutecznie zastąpić naturalnych receptorów węchowych psa.

Choć wyniki identyfikacji metodą osmologiczną nie dają gwarancji prawidłowego wskazania, zaobserwować można coraz częstsze przeprowadzanie badań osmologicznych badań oraz rosnące zaufanie organów i sądów do ich wyników. Nadal ślady zapachowe

---

³⁷ M. Szczepaniec, *Badania genetyczne DNA na użytek procesu karnego*, „Zeszyty Prawnicze” 2013, t. 13, nr 1, s. 183 [w:] M. Szczepaniec, J. Zygmunt, *Wartość dowodowa opinii osmologicznej*, [w:] *Współzależność prawa karnego materialnego i procesowego*, red. Z. Cwiakalski, G. Artymiak, Warszawa 2009, s. 574.

³⁸ J. Wójcikiewicz, *Głosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 3.2.2011 r.*, sygn. akt II AKa 266/10, „Prokuratura i Prawo” Warszawa 2012, nr 4, s. 158-163.

³⁹ J. Stojer-Polańska, *Dowód naukowy w świetle wypowiedzi uczestników postępowania karnego oraz jego obraz w serialach kryminalnych*, niepublikowana rozprawa doktorska, Katedra Kryminalistyki i Bezpieczeństwa Publicznego, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2011, s. 62–63 oraz 67–68.

niejednokrotnie pozostawiane są przez sprawców zupełnie nieświadomych samego ich istnienia i występowania, przez co pozornie nieistotna moc odciążająca lub obciążająca może mieć fundamentalny wpływ na przebieg dochodzenia czy śledztwa, a tym samym na wynik postępowania.

Summary

Article presents the current methodology of osmological (scent) examination, introduced on 14 August 2013 by the Central Forensic Laboratory of the Police. Expertise is one of the basic methods of searching and identifying the offender. In this paper, however, it is pointed out that osmological expertise cannot be the only source of evidence. Particular attention was given to the issues concerning the preservation of evidence, the collection of reference material, and of control and supplementary material, and scrutiny of the scent-tracing procedure itself. The article also indicates and explains that evidence from osmological expertise is scientific evidence.

Michał Jędrzejczyk

Student V roku prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Współorganizator konferencji ogólnopolskich i międzynarodowych. Aktywny członek Koła Naukowego Praw Człowieka WPiA UKSW, Koła Naukowego Prawa Karnego Procesowego WPiA UKSW oraz wolontariusz Fundacji Academia Iuris. Obecnie pracuje w jednej z warszawskich kancelarii adwokackich. Główne zainteresowania to prawo karne materialne i procesowe, kryminalistyka i kryminologia, ochrona praw człowieka.